Üsküdar Sempozyumu II [12-13 Mart 2004] Bildiriler, cilt. 1, Edit. Zekeriyya Kurşun, vd., İstanbul 2005, s. 52-62.

ÜSKÜDAR MATBAASI VE BURADA BASILAN ESERLER LİSTESİ (1802-1824)

Kemal Beydilli

Bilindiği gibi ilk Türk matbaası İbrahim Müteferrika ve Said Efendi tarafından kurulmuş (1827) ve oldukça yoğun bir faaliyet göstermiş olarak Müteferrika'nın ölümüne kadar (1746)[1] işlevini etkili bir şekilde sürdürmüştür. Burada 23 cilt halinde 17 kalem eser basılmış olup, bunların toplamı 12.500 adettir. Müteferrika'nın vefatından sonra matbaa işletmesi bu işe tâlip olan Rumeli kadılarından İbrahim ve Ahmed Efendilere havale edilmiş (1747), ancak bir kalem eser basmış olarak, başarı kaydetmeden kısa bir süre içinde kapanmış ve basım işleri tamamen terk edilerek, unutulup gitmiştir. Basılan kitapların yeterli satış yapmaması, dolayısıyla geniş bir okur sayısına erişememiş olması, bu gelişmede önemli bir rol oynamıştır. Bu zafiyetin ise ilerideki denemeler içinde söz konusu olduğu gözlenmektedir. 1782'de Müteferrika bakıyyesi matbaa takımlarının Kadı İbrahim'in varisinden Fransız elçiliği tarafından satın alınmak istemesi matbaa işlerini tekrar gündeme getirmiştir. Bu bakiye o sıralarda Beğlikçi olan Râşid Efendi tarafından satın alınmış, büyük emek ve masraflarla eksiklikleri giderilerek işletmeye açılmıştır. Nihayet, 1795'de Mühendishâne-i berrî'nin eğitime başlaması üzerine, Râşid Efendi'nin elindeki matbaa takımları devlet tarafından satın alınarak, Mühendishâne binasının zemin katında ve mühendislik eğitimini tamamlayan bir unsur olarak çalışmaya başlamış ve riyasetine Mühendishâne hocası Abdurrahman Efendi getirilmiştir. (Şubat 1797).[2] Burada, mühendislik eğitimi ile ilgili olarak ders kitapları, Logaritma cetvelleri, Türkçe, Arapça ve Fransızca telif ve tercüme eserler, Fransızların Mısır'a saldırmaları münasebetiyle yine Türkçe, Arapça ve Fransızca olarak hazırlanan beyannâmeler[3] basılmıştır. Bunların toplam sayısı 19 kalemi bulmaktadır.[4] Nizâm-ı cedîd hareketini tanıtma amacıyla 36

1 Müteferrika'nın ölüm tarihi tartışmalıdır. Genel olarak kabul edilen tarih 1745 olmakla beraber, son zamanlarda 1747 senesi Şubat ayı içinde olduğu da ileri sürülmüştür. (bk. Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", DİA, XXI, 324-327). Biz burada, Avusturya'nın İstanbul elçisi Penkler'in Haziran 1746 tarihli raporundan hareketle Hammer tarafından verilen tarihi esas aldık. Bk. Hammer, GOR, IV, 423.

2 Bütün bu gelişmeler için bk. Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi* (1776-1824). İstanbul, Eren kitapevi 1995, s. 99 vd.

3 İlk defa yayımlanan bu beyannameler için bk. Kemal Beydilli, *Mühendishâne ve Üsküdar Matbaalarında Basılan Kitapların Listesi ve bir Katalog*. İstanbul Eren kitapevi 1997, s. 33-35.

4 Bk. Beydilli, *Mühendishâne*, s. 254-255 ve Katolog, s. 15-17.

ISAM 136609

İrvin Cemil Schick, Uğur Derman ile

Özgen Felek: Kitaplarınız için sorduğum soruyu tekrar edeyim. Koleksiyonunuzdaki hat eserleri içinde en eski ve sizin en kıymetliniz hangisi?

İrvin Cemil Schick: En eski tarihlisi, Ahmed Karahisârî'nin 1538 tarihli şeş kalem levhası. Kıymet biçmek zor ama Nazif Bey'in bendeki dört satırlık celî sülüs levhası epey meşhurdur. Hâfız Osman'ın, Şeyh Hamdullah'ın, Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın, Kadıasker'in, Abdülfettah Efendi'nin, Şefik Bey'in... güzel eserleri var. Tezhib alanında, Rikkat Kunt'un, Muhsin Demironat'ın, Yeniköylü Nuri Urunay'ın, Bahaeddin Tokatlıoğlu'nun eserleri var. Bir de günümüz sanatçılarını unutmayalım; eskileri aratmayacak olanlar var aralarında.

Özgen Felek: Şu âna dek sizinle hep İrvin Cemil Schick'in kütüphanesini konuştuk. Son olarak, peki size göre İrvin Cemil Schick kimdir, nasıl biridir?

İrvin Cemil Schick: Adından da anlaşıldığı üzere fena halde melezdir, dolayısıyla bir dereceye kadar bir kimliksizlik kimliği taşır. İstanbul'da lâik Yahudi bir aileye doğmuş, genç yaşta entelektüel konulara, yazıp çizmeye merak salmıştır. Kitap delisidir, hüsn-i hat delisidir. Müzik sever. Evcimendir, takıntılıdır, ödün vermeyi sevmez. Hocalığı çok sever ama vermiş olduğu bazı yanlış kararlar nedeniyle bu sevgisini doya doya yaşamış değildir. "Selâmetü'l-insân fî hıfzi'l-lisân" yazılı sedef kakma bir tavla vardır ama bu çok değerli öğüde kulak asmaz pek. İnsan sever ama insanlığı sevmez, hayvanları tercih eder. İslâm sanatına, daha genelde İslâm dinine ve İslâm dünyası kültürlerine derin bir ilgi duyar. Siyâsî yelpazenin solunda durur. Bu son cümleyle bir evvelkini birlikte duymaya alışık olmayanları (yani kâhir ekseriyeti) şaşırtır.

Özgen Felek: Ben de şunu ilave edeyim müsadenizle: İrvin Cemil Schick, çok da cömerttir aynı zamanda. Bildiklerini, vaktini, elindeki kaynakları ilim yoluna düşmüş sâliklerle cömertçe paylaşır. Teşekkür ederim hocam, evinizi, kütüphanenizi bize açtınız. Nilüfer Hanım'a da zarif misafirperverliği için hassaten teşekkür etmek isterim.

İrvin Cemil Schick: Rica ederim, Özgen Hanım. İlk tanıştığımızda çok "kafa dengi" olduğumuzu hissetmiştim. O günden bu yana da yanılmadığımı anladım. Evimiz her zaman açık size, Süleyman Bey'e, kızlarınıza.

05 Haziran 2024

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D790

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
Yayınları Merkezi

İstanbul

Mühendishane Matbaası (130307)

Üsküdar Matbaası (200021)

Yahya ERDEM

MÜHENDİSHÂNE, ÜSKÜDAR VE İSTANBUL MATBAALARINDA SEYYAHLAR

Mühendishâne Matbaası 1802 yılında kapandıktan sonra Üsküdar'da Harem civarında Selimiye Kışlası'nın arkasında yeni bir matbaa faaliyete geçti. Bu matbaanın bânisi ve hâmisi Sultan III. Selîm'den başkası değildi. 1800 ile 1830 yılları arasında İstanbul'a gelen bütün seyyahlar Üsküdar Matbaası'nın Sultan Selîm'in gayretleri ile kurulduğunu yazarlar. Bu yıllarda ülkemizde bulunanların bir kısmı yeni faaliyete geçen Devlet Matbaası'nı ziyaret etmişler, izlenimlerini yazmışlardır. Bazı gezginler ise daha öncesinde Mühendishâne'yi görmüş, oradaki matbaada yapılan çalışmalara yer vermişlerdir. Nihayet bazı misafirlerimizin Üsküdar'dan sonra karşı tarafta faaliyete geçen İstanbul Devlet Matbaası hakkında izlenimlerini kaleme aldıklarına şahit oluyoruz. Yazıda adı geçen matbaalara dair ilginç bilgiler içeren bu değinmeleri bir araya getireceğim.

Râşid ve Vâsıf efendilerin Müteferrika sonrası baskı çalışmalarından sonra açılan ilk matbaa Mühendishâne Mektebi içindeki Mühendishâne Matbaası dediğimiz yerdir. 1795'te açıldıktan sonra Mühendishâne'yi pek çok seyyah gezmiştir ama matbaasının faaliyette olduğu 1797-1802 yılları arasında burası hakkında bilgi veren tek bir kişi bulabildim. Bu zat diğer arkadaşlarıyla beraber iki yıl Yedikule'de hapis yatan François Pouqueville'dir. 1798 senesinde çıktığı bir dizi yolculuk sırasında İstanbul'a da uğramış ve III. Selîm dönemi yenilikleri hakkında ilginç bilgiler vermiştir. Pouqueville Türk donanmasının 1801 yılındaki durumundan bir paragraf söz ettikten sonra, birkaç gün akabinde rıhtımın doğu kıyısında humbaracı kışlalarının yanındaki çizim ve gravür okulunu ziyaret ettiğini yazar. Sonraki cümlede bu kez aynı yer için akademi ifadesini kullanır. Çizim ve gravür okulu garip bir ifadedir, neyi kastettiği pek anlaşılmaz ama akademi ifadesi, humbaracı kışlala-